

ԷԼՂԱ ԳՐԻՆԻ ԿՅԱՆՔՆ ՈՒ ԱՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆ

ԼԻԱՆԱ ՕՇԱՆՅԱՆ

Հայ ժամանակակից գրող, հոգեբան և դատական փորձագետ Էլղա Գրինը(1928-2016) այն հեղինակներից է, ով, բազմազբաղ ու բազմաշնորհ մարդ լինելով, ավելի նուրբ անցումներով և հոգեբանի անվրեպ նրբանկատությամբ է պատկերում մեր օրերի կյանքը՝ թափանցելով յուրաքանչյուր հերոսի ներաշխարհի, գտնելով նոր ու հետաքրքիր երանգներ: Նրա գեղարվեստական ոճը լակոնիկ է՝ լի մարդասիրական տարրերով: Պատմվածքների հերոսներն իրենց անձնական խնդիրներն ունեն, որոնք ողբերգական չեն, սակայն հատուկ են մարդ արարածին և արժանի են կարեկցանքի: Հերոսները, բազմաբնույթ լինելով, փորձում են մաքառել ու հաղթահարել կյանքի՝ չճաշակած սիրո և միայնության հակասական ապրումները՝ երբեմն դիմելով վճռական քայլերի: Կյանքի յուրաքանչյուր ակնթարթ, ինչպես նաև՝ ամենավեհ և զովաբանելի մարդկային արարքներ է. Գրինի համար առանձին պատմություններ ու երկեր են և ներգործում են ընթերցողի վրա իրենց հմայքով, գեղեցկությամբ, ցավով ու մտատանջությամբ :

Քանալի բառեր – Է.Գրին, հոգեբան, ներաշխարհի, պատմվածք, բարություն, մարդ, օգնություն:

Արդի հայ արձակի լայն համապատկերում ավանդականն ու նորն ապրում են զուգահեռ. կյանք–իրականություն կապի փոխակերպմամբ գրական երկերը դառնում են իբրև պայմանական իրականության արտահայտություններ:

Հայ ժամանակակից գրող, հոգեբան և դատական փորձագետ Էլղա Գրինն այն հեղինակներից է, ով ավելի նուրբ անցումներով, հոգեբանական լուծումներով պատկերում է ներկա կյանքը՝ թափանցելով յուրաքանչյուր հերոսի ներաշխարհի, գտնելով նոր ու հետաքրքիր երանգներ: Նրա գեղարվեստական ոճը լակոնիկ է՝ լի մարդասիրական տարրերով¹:

Էլղա Գրինը (1928 - 2016) ծնվել է Թիֆլիսում՝ մտավորականի ընտանիքում. «Հայրը՝ Աշոտ Դավթի Գրիգորյանը, իր հեղափոխական Գրին ծածկանունով է դատերը գրանցել: Մայրը՝ Մելիտա Հարությունյանը, մասնագիտությամբ երկրաբան էր, զբաղվել է ռուսաց լեզվի դասավանդմամբ²: Մանկության և ուսումնառության առաջին տարիներն անցել են Մոսկվայում: Իր իսկ հորինած առաջին մանկական բանաստեղծություններից նա ընթերցել է ժամանակի

¹ Տե՛ս www.archive.ankakh.com/?p=248616, նաև՝ «Անկախ», 11-18.10.2012, էջ 7:

² Է. Գրին, Ծառերին դեռ կախված էր առավոտը, Երևան, 2015, էջ 166:

նշանավոր գրող Մաքսիմ Գորկուն, ով է. Գրինի հոր մտերիմ ընկերներից էր և կանխորոշել է, որ աղջկան մեծ ապագա է սպասվում³:

Է. Գրինը միշտ մեծ սիրով ու ջերմությամբ էր հիշում տատիկին, ումից ինքը շատ բան է սովորել ու ժառանգել՝ կանացիություն, բարություն, խոհեմություն⁴:

Սակայն Գրինների ընտանեկան անդորրը խաթարում է 1937թ. ստալինյան աքսորը: Նրա հորը, ով բարձր պաշտոններ էր զբաղեցրել, Նավթի համամիութենական գիտահետազոտական ինստիտուտի տնօրենն էր, Լեռնային ակադեմիայի պրոֆեսոր, ինչպես նաև դասավանդում էր քաղաքատնտեսություն, քաղաքական հողի վրա ձերբակալում և աքսորում են Կալիմա (Սիբիր) շուրջ 12 տարի⁵:

Է. Գրինի և իր հոր կապն ամուր ու ջերմ հիշողություններով լի է եղել, քանի որ հեղինակը մեծ հիացմունքով է հիշում այն առաջին գիրքը, որն իր համար կարդացել է հայրը. դա իտալացի փիլիսոփա, գրող Թոմաս Կամպանելլայի «Արևի քաղաքն» էր, իսկ առաջին պատմվածքը՝ Մաքսիմ Գորկու «Դանկոյի սիրտը»: Այդ գրվածքների ազդեցությամբ հետևություն է անում. «... անուղղելի ուտոպիստ եմ և ռոմանտիկ»⁶:

Քանի որ քաղաքական հետապնդումներից զերծ չէին նաև Է. Գրինի ընտանիքի մյուս անդամները, մորաքրոջ խորհրդով 1937 թ. նրանք փոխադրվել են Երևան: Հիշում է. «Ժողովրդի թշնամու» պիտակը մեր ընտանիքի ճակատին դրոշմված է եղել աներևակայելի դժվարին հետագա բոլոր տարիներին, և այն, որ մենք ողջ ենք մնացել, կարելի է դասել ֆանտաստիկայի ոլորտին: Ի դեպ, ֆանտաստիկան ինձ մոտ միշտ էլ գերակշռել է. ասես ինչ-որ մոգական մի ուժ կյանքի ճանապարհ է հարթել ինձ համար»⁷: Մոր ու եղբոր հետ հաստատվելով Երևանում՝ Է. Գրինը սովորել է Ա. Պուշկինի անվան N° 8 դպրոցում (ի դեպ, նա միջնակարգ դպրոցն ավարտել է վեց տարում)⁸. «Մենք մաքուր հայ ենք: Միայն մորս կողմից տատիկիս ազգության մեջ կա վրացական ու իտալական արյուն: Մի խոսքով, Երևանում մենք սովորեցինք հա-

³ Արդի հայ կին գրողներ. Ելք դեպի ներս, Երևան, 2006, էջ 152:

⁴ «Ավանգարդ», 10-16.03.2004, էջ 5:

⁵ <https://forum.armedu.am/showthread.php/875-Հարցազրույց-հոգեբան-գրող-Էլրա-Գրինի-հետ>:

⁶ Արդի հայ կին գրողներ. Ելք դեպի ներս, էջ 152:

⁷ Նույն տեղում, էջ 152, 153:

⁸ Նույն տեղում, էջ 152:

յերեն, ինչի համար ես շատ ուրախ եմ, քանզի շատ եմ սիրում մեր լեզուն և գնահատում նրա յուրահատկությունները: Ես երջանիկ եմ, որ հասկացա, թե հայն իրենից ի՞նչ է ներկայացնում, հայի լավն ու վատը որոնք են...»⁹, - ասել է նա: Այնուհետև՝ 1947 թ.-ին, նա գերազանցությամբ ավարտել է Ռուսական մանկավարժական ինստիտուտի (այժմ՝ Վ. Բրյուսովի անվան օտար լեզուների համալսարան) օտար լեզուների (գերմաներեն) ֆակուլտետը՝ զուգահեռ աշխատելով Հայկական հեռագրական գործակալությունում (այժմ՝ Արմենպրես)՝ որպես թղթակից, որտեղ նա ճանաչել ու դասեր է առել ժամանակի մտավորականության այնպիսի ներկայացուցիչներից, ինչպիսիք էին՝ Ավետիք Իսահակյանը, Մարտիրոս Սարյանը, Արա Սարգսյանը և ուրիշներ, որոնց հետ շփումն իր համար «երկրորդ համալսարան եղավ»:

Է. Գրիինը մեծ հուզմունքով ու ակնածանքով էր հիշում այն մասին, երբ անվանի հոգեբան Մկրտիչ Մազմանյանի խորհրդով մասնակցել է մրցույթի և ընդունվել ասպիրանտուրա, ինչի շնորհիվ էլ շփվել է խորհրդային շրջանի ականավոր հոգեբաններ Ս. Ռուբինշտեյնի, Բ. Անանևի, Ա. Լեոնտևի, Ա. Արտյոմովի, Ս. Հելերշտեյնի ու այլոց հետ: 1955 թ. Մոսկվայում նա պաշտպանում է թեկնածուական թեզ՝ հոգելեզվաբանության գծով, որից հետո՝ մինչև կյանքի վերջը, աշխատել է Երևանի պետական համալսարանում:

Հարկ է նշել, որ Է. Գրիինը նաև լավ ընկեր է ու լավ մայր: Նրա զավակները՝ Աննա Էլքակյանը (ղերասանուհի), Մարինե Աբրահամյանը (դաշնակահարուհի), Տիգրան Աբրահամյանը (նկարիչ) և Սամվել Աբրահամյանը (պատմաբան), իր արվեստի ու գործի կրողները լինելով, մոր նման շարունակում են մնալ որպես ազգի նվիրյալներ¹⁰. «Իմ զավակները, իմ թոռները՝ ահա իմ հարստությունը, իսկ իմ երջանկությունն իմ գրքերն են, իմ աշխատանքը: Ես կարող էի և ունեի բոլոր հնարավորությունները՝ աթոռ, պաշտոն զբաղեցնելու, բայց միշտ խուսափել եմ, քանզի չեմ սիրում պաշտոնավարել, կարգադրել, սիրում եմ իմ անձնական ազատությունը, որն անչափ բարձր եմ դասում»¹¹:

1968-ից Է.Գրիինը դատահոգեբանական փորձաքննության հիմնադիրն է Հայաստանում. նույն թվականից աշխատել է որպես փորձագետ-հոգեբան. «Ես եմ հիմնադրել հոգեբանական փորձաքննությունը Հայաստանում ու ան-

⁹ <https://forum.armedu.am/showthread.php/875-Հարցազրույց-հոգեբան-գրող-Էլրա-Գրիինի-հետ>:

¹⁰ "Живопись и музыка неразрывны в моей семье", - ասել է Է. Գրիինը (տե՛ս "Голос Армении", 19.11.2011, стр. 7):

¹¹ «Ավանգարդ», 10-16.03.2004, էջ 5:

ընդհատ ամեն ինչ իմ գլխին է կոտրվում», - խոստովանել է Է. Գրինը¹²: 1971-ին նրան շնորհվել է դոցենտի, իսկ 2003-ին՝ պրոֆեսորի կոչում: 1972-ին Մոսկվայում սովորել է դոկտորանտուրայում՝ գրելով սոցիալ-հոգեբանական ոլորտին առնչվող թեգ: Է. Գրինի ղեկավարությամբ պաշտպանվել է երեք ատենախոսություն: Նշենք, որ իր բուն մասնագիտության՝ հոգեբանության մասին Գրինը հեղինակել է 140-ից ավելի հոդվածներ¹³, բազմաթիվ մենագրություններ, դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ¹⁴: Հավելենք, որ Է. Գրինի մահից 1 տարի անց՝ 2017-ին, լույս է տեսել նրա հեղինակային-մասնագիտական «Աֆեկտ» գիրքը¹⁵: Ժողովածուները մասնավորապես, իրավաբանական հոգեբանության ոլորտում հանրապետությունում առաջին մասնագիտական գրքերն են: 2004-ից Է. Գրինը ՀՀ մանկավարժահոգեբանական ակադեմիայի իսկական անդամ էր, ՀՀ նախագահին կից ներման հանձնաժողովի անդամ, ինչպես նաև ընդգրկված էր մի քանի այլ հանձնաժողովներում:

Իր բազմաբեղուն և շնորհաշատ աշխատանքի համար Է. Գրինը 1947-ին պարգևատրվել է «1941-1945թթ. Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ աշխատանքային արիության համար», 2008-ին՝ Հայաստանի գրողների միության «Գրական վաստակի համար» մեդալներով¹⁶, իսկ 2014-ին նույն միության 80-ամյակի առթիվ պարգևատրվել է Հայաստանի գրողների միության ոսկե մեդալով¹⁷: Հիասքանչ մարդ, մայր, հոգեբան, դասախոս լինելուն զուգահեռ նա 1957-ից սկսած հանդես է եկել հայերեն ու ռուսերեն պատմվածքներով, որոնք հրատարակվել են հանրապետության և արտերկրի տարբեր թերթերում, ամսագրերում ու ժողովածուներում՝ «Սովետական գրականություն», «Լիտերատուրնայա Արմենիա», «Գրական թերթ», «Дружба народов», "Новый мир" և այլն¹⁸: Է. Գրինն ասել է. «Միայն գիտեմ ,որ գրում եմ արագ և դա կրկին ժամանակի սղության պատճառով: Պատմվածքի գաղափարը ծնվում է, երբ ես տեսնում եմ ավարտը: Շատերը գրում եմ՝ չիմանալով, թե ինչպես է պատմությունը ավարտվում: Ես, ընդհակառակը, պատմվածքը շատ հստակ եմ տես-

¹² «Իրավունք», 30.10.2012, էջ 4:

¹³ https://hy.m.wikipedia.org/wiki/Էլրա_Գրին:

¹⁴ https://hy.m.wikipedia.org/wiki/Էլրա_Գրին:

¹⁵ Է. Գրին, Աֆեկտ, Երևան, 2017:

¹⁶ <http://www.armradio.am/hy/2016/10/27/մահացել-է-Էլրա-Գրինը/>:

¹⁷ Նույն տեղում:

¹⁸ "Голос Армении", 6.06.1998, стр. 4.

նում»¹⁹: Հավելում է իր ամենասիրած գիրքը «այն է, որ դեռ չեմ գրել, բայց արդեն կա իմ գլխում»²⁰: Խոստովանել է Է. Գրինը. "Однако своим "крестным отцом" на литературном поприще я считаю Серо Ханзадяна, по настоятельному совету которого я издала первый сборник своих рассказов на армянском"²¹: Նրա գեղարվեստական երկերը և գրքերը թարգմանվել ու տպագրվել են հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն, չեխերեն և այլ լեզուներով: Գրականագետ Վազգեն Մնացականյանն ասել է. «Էլիզա Գրինը ընթերցողին խորհել տվող, հարուստ ակնարկումների արվեստագետ է, բանաստեղծական խառնվածքով օժտված հիանալի արձակագիր է»²²: Արծվի Բախչինյանը նշում է. "Более полувека ее рассказы печатаются в армяноязычной и русскоязычной прессе Армении: часто лаконичные, но одновременно содержательные произведения о наших современниках, где мастерские описания и тонкие, психологические нюансы"²³:

Է. Գրինը 1985-ից Հայաստանի գրողների միության անդամ է: Նա շուրջ 14 գրական ժողովածու է տպագրել, բայց նաև խոստովանել է՝ շատ «գործեր» աստիճանաբար «մեռնում են»՝ մյուս մասնագիտությունների գծով խիստ զբաղվածության պատճառով²⁴:

Է. Գրինը հայ ժամանակակից այն գրողներից է, ովքեր իրենց յուրահատուկ ոճն ու բանիմացությունը փորձել են արտահայտել գեղարվեստական երկի արարմամբ: Նշենք, որ 1986-ին իր պատմվածքների հիման վրա ռուսաստանյան կենտրոնական հեռուստաընկերությունը նկարել է գեղարվեստական ֆիլմ՝ "День бумажного змея":

Նրա անդրանիկ ժողովածուն՝ «Գիշերային էտյուդ», լույս է տեսել 1973-ին և ներառում է մի շարք ստեղծագործություններ, որոնք արդեն հրատարակվել էին մամուլում, և կազմված է 14 պատմվածքից: Կիզակետում մարդ- էակն է, ով ապրում է մեր կողքին, նրա՝ նուրբ ու առանձնահատուկ հոգեկան ներաշխարհը՝ լինի մանուկ, պատանի, երիտասարդ և թե կյանքի դասեր ստացած ծերունի: Է. Գրինը հաճախ առաջին դեմքով է գրում, հենց իր անունից է պատմում, որն էլ պատմվածքը դարձնում է քնարական, բանաստեղծական շնչով լի:

¹⁹ www.azg.am/AM/culture/2016110404, նաև "Иные берега", Москва, № 2, 2012г.

²⁰ Նույն տեղում:

²¹ "Голос Армении", 20-27.02.2007, стр. 6.

²² Է. Գրին, Երազների տիեզերքը, Երևան, 2014, էջ 5:

²³ <http://www.inieberega.ru/node/405>:

²⁴ <http://ysu.am/newspaper/hy/Elda-Grin#>:

«Վարպետություն ունի. կարողանում է կառուցել պատմվածքը, պարզ դիպաշարը հարստացնել ուշագրավ դեմքերով, հոգեբանությամբ, ճաշակով, զգացողությամբ, խուսափել ավելորդություններից»²⁵ : Գրող Սերո Խանգադյանը այն ներկայացրել է երկու տեսանկյունից՝ «լույսի և ստվերի»։ «...Գրինը, գուցե անփորձությունից, աշխատում է համաշխարհային մեծերի մասին իր գիտեցածները սփռել իր պատմվածքներում։ Այդ բանը ոչնչով չի նպաստում արձակագրուհու նպատակին՝ մարդկանց, մեր օրերի մարդկանց հոգեբանության բացահայտմանը։ - Նաև՝ հավելում. - ... ես հավատում եմ այս գրողին։ Ուզում եմ, որ շատերը ճանաչեն նրան»²⁶։

Է. Գրինի երկրորդ ժողովածուն՝ «Իմ այգին», լույս է տեսել երկար ընդմիջումից հետո՝ 10 տարի անց՝ 1983-ին, և ընդգրկում է 18 պատմվածք։ Այստեղ կրկին գործողությունների կենտրոնում մարդն է. աննշան թվացող դեպք կամ հոգեվիճակ, էական և կանխորոշիչ է նրա կյանքում։ Հեղինակը նրբանկատ դիտարկումներով, ինչպես նաև մեղմ հումորով, գեղարվեստական ոճով փորձում է իր հերոսներին տեսանելի ու ընկալելի դարձնել յուրաքանչյուր ընթերցողի։ Բանասեր Գևորգ Հայրյանը գրել է. «Էլրա Գրինի պատմվածքներից շատերն իրենց հավաստիության շնորհիվ հաճախ փաստագրական ուժ են ստանում։ Կարդում ես ու թվում է, թե քեզ հետ էլ է պատահել նույնը, նկարագրված դեպքերը, մարդիկ ծանոթ են նաև քեզ»²⁷։ Այդպիսիք են՝ «Լեռներում կլոր տարին գարուն է», «Հոգեխոյզը», «Պատերազմը», «Երբ շոգ է», «Ձայնը», «Վուլա փիղը» և այլ պատմվածքներ, որոնցում հերոսները սիրահոժար կիսում են իրենց հոգու գանձերը, միացյալ ուժերով և ջանքերով հաղթահարում կյանքի փորձությունները։ Բանաստեղծ Էդվարդ Շահիրյանը գրում է. «Գիրքը մի առավելություն ևս ունի. ամփոփված բոլոր գործերը շաղկապված են հստակորեն զգացվող ներքին դիմանով, որի շնորհիվ թեմատիկայով հաճախ տարբեր պատմվածքները հնչում են իբրև մի ամբողջություն՝ տալով հեղինակի ներաշխարհի, նրա գրողական հոգևոր այգու ընդհանուր համապատկերը»²⁸։

Հեղինակի հաջորդ ժողովածուն՝ «Մանկության ամի», լույս է տեսել 1987-ին, որում նա վերնագրին համահունչ պատմվածքներ է ներառել, ինչպես նաև՝ մի քանի այլ ստեղծագործություններ, որոնք արդեն հրատարակվել էին։ Ավելի ընդհանրական ու գեղեցիկ արվեստի միջոցով, հոգեբանին հատուկ

²⁵ «Ավանգարդ», 20.01.1982, էջ 3:

²⁶ «Գրական թերթ», 23.11.1973, էջ 2:

²⁷ «Գրական թերթ», 19.08.1983, էջ 2:

²⁸ «Գրքերի աշխարհ», 20.04.1983, էջ 5:

նուրբ, դիպուկ ներկայացվում են առաջին սիրո զգացման մաքրությունը, մանուկների բնավորության ձևավորումն ու զարգացումը, մեծերի և մանուկների՝ բարոյական չափանիշների որոնումներով փոխհարաբերությունները: Թամար Հարությունյանը գրել է. «Եղինակը իր պատմվածքներում փորձել է ստեղծել հոգեբանական յուրօրինակ իրավիճակներ, որպեսզի ավելի խոր ու ցայտուն երևան երեխաների հոգեբանությունը և աշխարհընկալումը: Նրանցից յուրաքանչյուրը յուրովի է նայում իր կյանքի պատուհանից և տեսնում է իր «սպիտակ թռչուններին» ու գնում նրանց հետևից»²⁹: Հավելենք. Է. Գրինը հանգամանալից է ներկայացնում բնության պատկերները, որոնք դառնում են հերոսների հոգեկան և ներքին աշխարհի արտահայտչամիջոցներ:

"Белые птицы" ժողովածուն լույս է տեսել 1988-ին, որը հայերեն գրված է. Գրինի «Սպիտակ թռչուններ» ժողովածուի ռուսերեն թարգմանությունն է: Նա պատմում է. "Правда, первая рецензия на мое творчество оказалась в духе цензуры советских лет: "...в прозе Грин не видно, что она живет в СССР, и вместо того, чтоб ездить на целину, ее герои философствуют". Позже благодаря Виктору Балаюну в прессе появилась хвалебная рецензия на сборник. То же произошло и с русскоязычным сборником "Белые птицы", который обрел жизнь благодаря писателю Рубену Овсепяну, напечатавшему рассказы в журнале "Советакан грох"³⁰: Գրքում ներկայացվում են հեղինակային շեշտադրումն ու կենտրոնացումը ոչ այնքան գրավիչ և գունագեղ նկարագրություններով գործողություններին ու գեղարվեստական կերպարի զարգացմանը, որքան մեր շրջապատում գտնվող մարդկանց առօրյա և բազմաբովանդակ կյանքի դրվագներին. գեղարվեստական պատումը հասցրել է դիպաշարի ավարտին՝ կուլմինացիային: 2006-ին Չեխիայի Հանրապետության մշակույթի նախարարության հովանավորությամբ լույս է տեսել հայ արձակագրուհու «Սպիտակ թռչուններ» պատմվածքների ժողովածուն (16 պատմվածք) չեխերեն թարգմանությամբ³¹, շուրջ 1000 տպաքանակով³²: Ա. Բախչինյանը գրում է. «Չեխ ընթերցողի համար առավել հետաքրքրական կարող է լինել խորհրդային

²⁹ «Գրքերի աշխարհ», 24.01.1988, էջ 5:

³⁰ "Голос Армении", 20-27.02.2007, стр. 6.

³¹ Ի դեպ, այն ռուսերենից չեխերեն է թարգմանել չեխ լրագրող և թարգմանիչ Լիբոր Դվորժակը (այդ մասին տե՛ս «Գրական թերթ», 02.02.2007, էջ 7): Իսկ չեխ գրականագետ Իվա Դվորժակովան պաշտպանել է ատենախոսություն «Էլլա Գրինի արձակը» թեմայով (տե՛ս **Է. Գրին**, Ծառերին դեռ կախված էր առավուտը, էջ 167):

³² Elda Grinová. Bílí Ptáci. Praha, 2006:

շրջանի գրեթե հովվերգական ժամանակների և 1990-ականների ծախորդությունների նկարագրությունների միջև եղած հակադրությունը»³³:

Է. Գրինի «Ուզում ենք գեղեցիկ ապրել» գիրքը լույս է տեսել 1992-ին. մի ժամանակահատված, երբ հայ երկրին և հանրությանը մտահոգում էին առօրյա գոյապահպանման հարցերը: Ռայա Խասապետյանը «Գեղեցկության քրմուհիներ» հոդվածում նշում է. «... «Ապրենք գեղեցիկ»: Եվ դա պաթետիկ, հենց այնպես ասված խոսք չէ, այլ սկզբունք, իր հոգու կերտվածքից բխող, իր էությանը հարիր հորդոր»³⁴: Պատմվածքները, չնայած առանձին-առանձին ավարտուն ստեղծագործություններ են, այնուամենայնիվ ասես մի ամբողջություն են, որտեղ Է. Գրինը փորձել է իր ձևով գորշ ու մռայլ կյանքում ցույց տալ գեղեցիկն ու մաքուրը գտնելու ուղին:

"Шаги по мокрому песку" ժողովածուն լույս է տեսել 1997-ին. կազմված է երեք մասից: Պատմվածքներն իրենց հակիրճությամբ տարողունակ են, ինչպես նաև կարևոր եղելություն են պատմում կամ հիշեցնում՝ ավարտը թողնելով ընթերցողի հայեցողությանը. «Արձակագիր Էլրա Գրինի սաղանդը օժտված է ձևի ու բովանդակության շռայլ սեղմությամբ, մի սեղմություն, որ ձեռք է բերվել շատ բան իմանալու, քնով շատ բան արտահայտելու ունակությամբ»³⁵, - գրել է Վազգեն Մնացականյանը: Նրա հերոսները, կյանքից մեծ դասեր քաղելով, սովորում ու շարունակում են ապրել՝ հացի հերթերի, սովի, խավարի ու սառնամանիքի պայմաններում ("Почему сохнет карагач?", "Губка", "Руки", "Шел снег" և այլն). "В эту книгу вошло множество рассказов – лирических и философских, грустных и веселых, зарисовок о людях, о времени. Живая непосредственность намеренно "нелитературного" рассказа приводит к тому, что все самое важное раскрывается как-то неожиданно, как в новелле", - կարդում ենք "Нелитературные рассказы Эльды Грин" հոդվածում³⁶:

«Օրը դեռ չի վերջացել» ժողովածուն հրատարակվել է 2000-ին: Հերոսները կրկին մեր շրջապատում ապրողներն են՝ իրենց հոգսերով ու առօրյա կենցաղային խնդիրներով («Պատուհան», «Շուկայում», «Երբ շոգ է», «Վերջին կանգառ» և այլն): Գրքում՝ առաջին էջում, գրված է. «Իմ անչափ սիրելի հրաշք թոռնիկի՝ Էդգար Էլբակյան կրտսերի սուրբ հիշատակին»: Ակնառու են հեղինակային-հոգեբանական նուրբ լուծումներն ու մտորումները. «Ընդհանրապես

³³ «Ազգ», 03.05.2007, էջ 6:

³⁴ «Գրական թերթ», 15.05.2001, էջ 2:

³⁵ «Հայաստան», 21.02.1998, էջ 4:

³⁶ "Голос Армении", 06.06.1998, стр. 4.

այս նոր ժողովածուն գալիս է հավաստելու, որ մեր գրականությունը Էլրա Գրին ինքնատիպ գրող ունի»³⁷: Է.Գրինը հոգեբանական-գեղագիտական վերլուծություններով փորձում ցույց տալ ճշմարիտ ճանապարհը. «Քրիստոնյայի անկեղծ, կարեկից ու ներող հոգու տեր գրողը հոգեբանի խորաթափանց աչքով դիտելով շուրջը, առօրեական գորշության խեղդուկում տրորվող մարդու մեջ որսում է արժանապատվության, առաքինության, վեհության խուլ դողանջները, որոնց շնորհիվ անհատը կարողանում է դիմակայել չարիքի այլազան դրսևորումներին»³⁸:

Է.Գրինի «Ռեքվիեմ» գիրքը հաց և ռուսաց լեզուներով լույս է տեսել 2002-ին: Այն հոգեբան-գրողի ներքին հոգեկան ցավի արտացոլումն է՝ նվիրված իր շնորհաշատ թոռնիկի՝ Էդգար Էլբակյան կրտսերի անհեթեթ մահվանը³⁹: Կարելի է ասել, որ Մոցարտի հանրահայտ համանուն ստեղծագործության սգացող մեղեդին լսվում է յուրաքանչյուր բառի և հնչյունի հետ: Օրագրային նշումների ու քերթվածքի միջոցով հեղինակը զգացմունքային խտություն ու խորություն է տալիս իր խոսքին, ցավի և մրմուռի՝ նուրբ ու դյուրագրգիռ նոտաներին. «... Ամբողջ քաղաքով եմ քեզ սպասում... սպասում եմ տապանաքարիդ գլխավերևում լողացող ամպիկների հետ:... ու նաև չեմ սպասում»⁴⁰, - գրում է Է. Գրինը: «Որքան անձնական ու կոնկրետ է ցավը, նույնքան էլ այն ընդհանրական է, քանզի մատուցվում է որպես գեղարվեստի նյութ, իբրև տրամադրություն-պատկեր: Իսկ ողջ շարքը նման տրամադրություն-պատկերների ամբողջություն է»⁴¹, - նկատում է թատերագետ Լևոն Մութաֆյանը:

«Երագների տիեզերքը» ժողովածուն լույս է տեսել 2004-ին: Այն գրված է էքսպրեսիոնիստական ոճով ու սկզբունքով, այսինքն՝ Է. Գրինը իրականությունը համարել է իր իսկ կերտած հերոսների՝ ենթակայական հոգեկան աշխարհը: «Է.Գրինը չի փոխում իրեն հատուկ արտահայտչաձևերը, չի դիմում նորացումների, այլ շարունակում է գեղագիտական իր հաստատումները, նրբագծերով, առանց պայթյուն ու արտառոց հնարքների ներկայացնում նյութը»⁴², - գրում է Լևոն Մութաֆյանը: Գրքի՝ «Անձրևից ծնվածը» հատվածում

³⁷ «Ազգ», 08.02.2002, էջ 6:

³⁸ «Գրական թերթ», 01-15.05.2001, էջ 2:

³⁹ «Նոր Դար», 2003, №1, էջ 318:

⁴⁰ Է.Գրին, Ռեքվիեմ, Երևան, 2002, էջ 23:

⁴¹ «Հայաստանի Հանրապետություն», 04.02.2005, էջ 5:

⁴² Նույն տեղում:

գերակշռում է մենախոսական տարրը. հեղինակը, առանց հերոսին արտաքինապես ներկայացնելու, ընթերցողին ճանաչելի է դարձնում կերպարի մտահոգություններն ու մտորումները («Երազների տիեզերք», «Կտուրի ծաղիկ» և այլն), իսկ երրորդ մասը՝ «Հավելված ցուցահանդեսի կատալոգին», նկարչության ու գեղարվեստի ներշնչանքով է գրված: Նշենք, որ այս մասը տարիներ անց՝ 2011-ին, լույս է տեսել երկու լեզվով՝ հայերեն ու ռուսերեն, ինչպես նաև՝ առանձին գրքերով՝ «Նատյուրմորտ սև ֆոնի վրա» և "Натюрморт на черном фоне": Է. Գրինը, ներշնչվելով նկարիչների ստեղծած կտավներով, փորձում է իրեն հատուկ ձևով ու նրբանկատությամբ ստեղծել «նկարչական» ու «գեղագիտական» պատկերը՝ պատմվածքը: Ներկայացվում են Տիգրան Աբրահամյանի (չեխահայ ժամանակակից նկարիչ, ով Է. Գրինի որդին է), Քեն Քիֆի (բրիտանացի ժամանակակից նկարիչ), հայ անվանի գեղանկարիչ Մարտիրոս Սարյանի և ուրիշների կտավները, որոնք էլ նախահիմք են դառնում Է. Գրինի՝ գունագեղ ու արվեստաստեղծ գործերին: 2011-ին առանձին գրքում՝ «Նատյուրմորտ սև ֆոնի վրա», հեղինակն ավելացրել է հայ գեղանկարիչներ Մարտիրոս Սարյանի և Արթուր Անդրանիկյանի կտավների հիման վրա գրված երկերը. «...Художники всегда воодушевляют меня, в мастерской сына люблю запах красок, всю атмосферу таинственности. Я понимаю: у каждого свое восприятие окружающего мира, все сквозь призму собственного "я"»⁴³, - ասել է Է. Գրինը:

"Этот удивительный цвет хаки" ժողովածուն լույս է տեսել 2008-ին: Գրքի կազմը բավականին խոսուն է՝ գեղանկարիչ Մարտիրոս Սարյանի «Ծաղկած ծառ» (1907թ., «Дерево в цвету») կտավը, որը կրկին պատշաճում է Է. Գրինի գրքի գեղագիտական ու նկարչական արվեստի մոտիվներին: Այն կազմված է երեք մասից, որոնք հայոց ու ռուսաց լեզուներով արդեն իսկ հրատարակված պատմվածքներ ու նովելներ են:

Է. Գրինի «Ձեռքերը» գիրքը լույս է տեսել 2010թ. դեռևս 1983-ին գրված համանուն պատմվածքի հիման վրա: Այն յուրօրինակ է և հատընտիր, քանի որ թարգմանվել է 35 լեզվով՝ հիմք ունենալով հայերենն ու ռուսաց լեզվով թարգմանությունը. ի դեպ, իսլանդերենով և յուքսեմբուրգերենով երբևէ չէր թարգմանվել հայ գրականության որևէ երկ: Պետք է նշել, որ բազմաթիվ լեզուներով (նաև՝ արևմտահայերեն) թարգմանելու նախաձեռնությունը գրականագետ Արծվի Բախչինյանինն է, ով «Ձեռքերը» պատմվածքը թարգմանել է

⁴³ "Голос Армении", 19.11.2011, стр. 7.

անգլերեն լեզվով, ինչպես նաև՝ գրքի ներածական խոսքի հեղինակը, որտեղ ներկայացրել է արձակագրուհու երկում նկարագրված միջավայրը, թարգմանչական աշխատանքի հետ կապված որոնումները⁴⁴: Իսկ գրքի վերջին էջերում առանձին-առանձին տրվում են թարգմանիչների անունները և համառոտ կենսագրությունը⁴⁵: Պատմվածքը նաև տպագրվել է Կալիֆոռնիայի (Սանտա Բարբարայի) Միջառարկայական հումանիտար կենտրոնի «Translation» («Թարգմանություն») հանդեսի 2010թ. երկրորդ հատորում, որտեղ լույս են տեսնում աշխարհի տարբեր ազգերի գրողների ստեղծագործություններ՝ ինչպես անցյալի գրողներից (Լուկրեցիոս, Վիրգիլիոս, Պուլչին, Հայնե և այլք), այնպես էլ ժամանակակից հեղինակների երկեր⁴⁶: Է. Գրինի «Ձեռքերը» գրքի շնորհանդեսը տեղի է ունեցել Հայաստանի գրողների միությունում⁴⁷, որտեղ ՀԳՄ նախագահ Լևոն Անանյանը բացման խոսքում ասել է. «Գրինի արձակում միահյուսվել են գրական բարձր չափանիշները, տաղանդն ու ճաշակը, հոգեբանի մասնագիտական որակումները... ներկայումս հրաշալի, ապրող ու ապրեցնող արձակ ունենք, որի լավագույն օրինակը Էլրա Գրինի պատմվածքն է՝ թարգմանված 35 լեզվով»⁴⁸: «Ձեռքերը» պատմվածքը հայ կյանքի, ընտանեկան հարաբերությունների, հայ կնոջ հոգեբանության գեղարվեստական մարմնավորումն է. «Ինձ հատկապես ցնցել էր այն, թե ինչպես կարող են ավանդապաշտությունը և նահապետականությունը դեմ լինել գեղեցկությանը, թե ինչպես կարելի է այդքան պրագմատիկ լինել գեղեցկության հանդեպ: Սա մի ասպեկտ է, որը վերածվում է հոգեբանական դրամայի»⁴⁹, - ասել է Ա. Բախշինյանը:

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСКИЙ ПУТЬ ЭЛЬДЫ ГРИН

ЛИАНА ОГАНЯН

Современная армянская писательница, психолог и судебный эксперт Эльда Грин (1928-2016) – одна из тех авторов, которые тонко отображают современную жизнь, проникая во внутренний мир каждого героя, находя

⁴⁴ Այդ մասին տե՛ս Է.Գրին, Ձեռքերը, Երևան, 2010, էջ 5-7:

⁴⁵ Նույն տեղում, էջ 151-159:

⁴⁶ «Գրական թերթ», 28.12.2007, էջ 8, նաև՝ «Ազգ», 20.12.2007, էջ 6:

⁴⁷ «Հայաստանի Հանրապետություն», 28.05.2011, էջ 6:

⁴⁸ «Գրական թերթ», 04.02.2011, էջ 3:

⁴⁹ «Առավոտ», 03.05.2011, էջ 15:

новые и интересные краски. Ее художественный стиль лаконичен, наполнен гуманистическими элементами.

Э. Грин, работая в различных областях и обладая многими талантами, создавала свои произведения с присущей психологу наблюдательностью. У героев ее рассказов есть личные проблемы, которые не трагичны, однако, безусловно, достойны человеческого сочувствия. Герои пытаются бороться, преодолевать противоречивые жизненные переживания – непознанной любви, одиночества – иногда совершая решительные шаги. Каждое мгновение жизни, а также благородные и достойные похвалы человеческие поступки – для Э. Грин отдельные истории, которые становятся произведениями, со своей красотой, обаянием, болью и эмоциями.

Ключевые слова – Э. Грей, психолог, внутренний мир, история, доброта, человек, помощь.

THE LIFE AND CREATIVE PATH OF ELDA GRIN

LIANA OHANYAN

The contemporary Armenian writer, psychologist and judicial expert Elda Grin (1928-2016) is one of those overbusy and multitalented authors. She with mild transitions and as an unerring considerate psychologist depicts today's life penetrating into the inner world of each hero, there finding new and interesting nuances. Her style is laconic full of humanistic elements. The heroes of her novels have their own problems, not being in themselves tragic are however typical of human beings and deserve compassion. Her heroes, being multidimensional, are trying to resist and overcome the contradictory feelings of unfulfilled love and loneliness, sometimes even recouring to decisive steps. Every moment of life, as well as the most sincere and praiseworthy human deeds for Green are separate stories that influence the reader with their charm, beauty, pain and worries.

Key words – E. Gray, psychologist, inner world, story, kindness, man, aid.